

18e jaargang

nummer 7

juli 1982

DAAD EN GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

*Bij elke bijzondere handeling
gaat het denken aan het doen
vooraf. Bij het handelen van
klassen of massa's blijkt de
betekenis van het handelen
pas achteraf. Hier gaat de
daad vooraf aan het begrip.*

Theo Maassen

DAAD EN GEDACHT

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

Geen vaste abonnementsprijs

De uitgave zal worden bekostigd uit vrijwillige bijdragen

Red. en adm.: Schouw 48-11, Lelystad

Postgiro 307695

EEN BELANGWEKKEND PROEFSCHRIFT OVER DE FUNKTIE VAN DE VAKBEWEGING

Op 27 mei j.l. promoveerde dr. Th. A.J.M. Jonkergouw aan de Twentse Technische Hogeschool op een proefschrift met een lange titel, dat in feite handelde over de funktie van de vakbeweging in de kapitalistische samenleving 1). Bij dat proefschrift was - zoals vaak het geval is - een aantal *Stellingen* gevoegd, waarvan de eerste acht eveneens betrekking hadden op het funktioneren van de vakbeweging. In de achtste stelling verklaarde de auteur: *"Diegenen in ons land die kritiek leveren op de erkende vakbeweging moeten er rekening mee houden dat hen zulks door de leiding niet in dank wordt afgenomen."* Zo er nog iemand was die van deze vanzelfsprekendheid een bewijs verlangde, werd hij op zijn wenken bediend door o.a. de heer Groenevelt van de Industriebond FNV. Op zaterdag 12 juni - een dikke veertien dagen dus na de promotie van dr. Jonkergouw - verscheen deze samen met de auteur van het proefschrift in het VARA-radioprogramma "De Rooie Haan", niet om met hem te diskussiëren, maar om hem onderuit te halen.

Groenevelt hanteerde geen enkel argument en deed geen enkele moeite de opvattingen van dr. Jonkergouw zakelijk te weerleggen. Hij beperkte zich ertoe datgene wat Jonkergouw naar voren bracht als "onzin" te bestemmen, die men, juist omdat 't onzin zou zijn, onmogelijk afdoende kon bestrijden en hij schrok niet terug voor de bewering, dat zijn opponent niet

-
- 1) Th. J. A. M. Jonkergouw, *"Vakbondsleiders in Nederland, van vijand en indringer tot bondgenoot en steunpilaar; een sociologische studie over de ontwikkeling in de aard van het vakbondsleiderschap, geplaatst in de relatie tussen vakbeweging en economische orde en geïllustreerd aan de loopbanen van de bezoldigde bestuurders der drie erkende vakcentralen in de periode 1906-1978"*. Het proefschrift heeft een omvang van 620 pagina's. De prijs ervan is ons tot onze spijt niet bekend; we weten evenmin of deze studie inmiddels ook in boekvorm verkrijgbaar is.

zou weten waar hij het over had. Wie naar het bewuste radioprogramma luisterde kon gemakkelijk tot de - oppervlakkige - konklusie komen dat Groenevelt met Jonkergouw de vloer aanveegde. In werkelijkheid was er iets anders aan de hand. Het is waar, dat Jonkergouw op de woordenkraam van Groenevelt min of meer het antwoord schuldig bleef, maar het is niet zo, dat hij het antwoord schuldig blijven moest.

Na het radiodebatje verscheen er, onder de titel "*Theo is zo gek nog niet*", een klein stukje in het weekblad "Vrij Nederland". "*Prikkelende stellingen formuleren is kennelijk iets anders dan ze onderbouwen*", heette het daarin. Maar er is - getuige zijn proefschrift - geen sprake van dat dr. Jonkergouw zijn stellingen niet zou weten te onderbouwen. Hij was alleen maar totaal onvoorbereid op de manier waarop een, anderen zonder de minste grond van demagogie beschuldigende, demagoog als Groenevelt iedereen te lijf pleegt te gaan, die het waagt hem te kritiseren. Het zijn dit soort van discussiemethoden op grond waarvan Groenevelt in hetzelfde stukje terecht met een "*straatvechter*" werd vergeleken, een straatvechter die, zo werd er gekonstateerd, het proefschrift vast en zeker niet gelezen had. Tegen een dergelijke straatvechter toonde Jonkergouw zich niet opgewassen, maar dat wil uiteraard volstrekt niet zeggen dat hij ongelijk had.

Jonkergouws opvatting, dat de vakbeweging een instrument is voor het behoud van de sociale vrede, dat haar beleid de leden niet meer aanspreekt en dat zij dientengevolge haar eigen graf graaft, trachtte Groenevelt van tafel te vegen met de kreet, dat zijn opponent "*van vakbewegingszaken niet het minste benul had*". Dr. Jonkergouw zou er Groenevelt terstond op hebben kunnen wijzen, dat zo'n twaalf jaar geleden de toenmalige NVV-sekretaris P.H. Hugenholtz in ietwat andere bewoordingen een soortgelijke zienswijze verkondigde als hij in zijn proefschrift had gedaan 2). Hij zou Groenevelt vervolgens hebben kunnen vragen of hij Hugenholtz soms ook beschouwde als iemand die van vakbewegingszaken geen benul had. Maar dr. Jonkergouw deed dat niet.

Al meteen bij het begin van de discussie liet dr. Jonkergouw een kans liggen. Naar aanleiding van het in het proefschrift ontwikkelde betoog dat de leden van de vakbeweging voor de leiders een instrument zijn geworden en dat die leiders zich nogal eens tegen de eigen achterban keren poogde de gespreksleider Groenevelt uit zijn tent te lokken door op het ledenverlies van de vakbeweging te wijzen. Groenevelt erkende ronduit, dat het ledenverlies van de Industriebond van 340.000 tot 278.000 was gedaald. Maar dat was volgens hem uitsluitend een gevolg van de economische depressie. Onbehagen over het vakbondsbeleid zou daarbij beslist geen rol spelen. Hoe het dan te verklaren viel, dat er ook lang voor de economische depressie al ledenverlies te konstateren viel - zeker relatief, d.w.z. in verhouding tot de stijgende beroepsbevolking, maar ook absoluut - was een voor de hand liggende vraag, die door dr. Jonkergouw niet werd gesteld, zomin als hij aan Groenevelt vroeg of hij ooit wel eens gehoord had van boze vakbondsleden die uit woede hun lidmaatschapsboekje verscheurden 3).

2) Zie 't nummer van september 1970 van het tweemaandelijks tijdschrift "*Interlinks*". Aldaar: blz. 22 e.v.

3) Nadat de toenmalige NVV-voorzitter Vermeulen in april 1955 bij de staking van het Amsterdamse trampersoneel als ronselaar van onderkruipers was opgetreden onder andere.

Op een gegeven moment riep Groenevelt uit, dat de Industriebond vele stakingen organiseerde en dat hij nimmer konflikten uit de weg was gegaan. Dr. Jonkergouw zou eraan hebben kunnen herinneren dat Groenevelt de man was die in april 1973 het plan opperde voor een z.g. *paasbestand*, dat buiten weten van de op dat moment stakende arbeiders werd gesloten en dat neerkwam op het breken van een stuk strijd en een samenwerking met de ondernemers 4). Dr. Jonkergouw zou ook hebben kunnen herinneren aan Groenevelts uitspraak dat "*het geen gemakkelijk taak van de vakbeweging is konflikten uit te lokken*" 5) of aan 't feit dat de Industriebond in zijn brochure "*Fijn is anders*" de noodzaak van *m a t i g i n g* bepleitte en dat én deze bond én Groenevelt alleen maar de schijn wekten (en wekken) dat ze geen konflikten uit de weg gingen (en gaan) om des te beter aan hun achterban de matiging te kunnen verkopen. Maar Jonkergouw liet dit achterwege.

Dr. Jonkergouw verzuimde ook om Groenevelt erop te wijzen, dat de bestuurders van de Algemene Nederlandse Metaalbedrijfsbond - de voorloper van de Industriebond - een luttel aantal jaren eerder de betrokken kaderleden ertoe hadden geprest een staking bij de Demka in Utrecht te breken en dat de toenmalige sekretaris Poppe van de Metaalbedrijfsbond achteraf erkende dat 't om stakingsbreking ging 6). Dr. Jonkergouw verzuimde boven-

4) Dat Groenevelt het initiatief tot het paasbestand ontwikkelde, valt o.a. na te lezen in Bert Breij, "*Een kwestie van principe*", blz. 140. De vakbondsbestuurders streefden er uiteraard naar hun nauwe samenwerking met de werkgevers zo goed mogelijk voor hun leden te verbergen. Daarom werd er een komedie opgevoerd. Men deed het voorkomen alsof het voorstel tot een paasbestand afkomstig was van de heer De Pous, de voorzitter van de S.E.R. De vakbondsleiders hadden hem verzocht deze rol te willen spelen. De heer De Pous verklaarde zich daartoe bereid op voorwaarde, dat hem bij voorbaat werd verzekerd dat de vakbondsbestuurders "zijn" voorstel zouden aanvaarden. Welke voorwaarde werd vervuld. Jaren geleden heeft een vakbondsbestuurder die in de FNV een even belangrijke positie inneemt als de heer Groenevelt tegenover twee leden van de groep "Daad en Gedachte" erkend, dat er bij het paasbestand inderdaad sprake was van het breken van de strijd en van een optreden dat volledig indruiste tegen het belang van de arbeiders. Hij kon het weten, want hij was zelf nauw bij het paasbestand betrokken. Maar misschien is Groenevelt van oordeel, dat ook deze kollega van hem niet weet waar hij over spreekt.

5) Zie: "*Een kwestie van principe*", blz. 13.

6) De kaderleden van het ANMB werden onder zware druk gezet tijdens een vergadering in het Utrechtse Gebouw voor K. en W. die door een lid van de groep "Daad en Gedachte" werd bijgewoond. Toen Poppe enige tijd later als spreker optrad in een zaaltje aan de Oudegracht in Utrecht, wierp hetzelfde lid van de groep D & G hem de houding van de bestuurders tijdens de Demka-staking voor de voeten. Poppe gaf toen toe, dat dit optreden "*volledig fout*" was geweest. Op de opmerking van onze makker, dat het niet om een 'fout' maar om heel iets anders ging, zei Poppe, dat dit "*een kwestie van interpretatie*" was.

al om ten aanhore van de luisteraars en 't in de Vara- studio aanwezige publiek Groenevelt een pak slaag te geven. Laatstgenoemde daarentegen schrok er daarentegen niet voor terug om stevige klappen uit te delen, die echter welbeschouwd geen van alle raak waren. Het proefschrift van dr. Jonkergouw liep er geen enkele deuk van op.

In dat proefschrift wordt de vakbeweging *"een bondgenoot en steunpil- laar van de heersende, kapitalistische, economische orde"* genoemd. Zij is ontstaan, schrijft dr. Jonkergouw,

"in reactie op de uitwassen van het stelsel der ondernemingsge- wijze productie. Over dit feit is weinig verschil van mening mo- gelijk. Door haar aard van reactieverschijnsel blijkt het lot van de vakbeweging opgehangen aan het vigerend (d.w.z. het be- staande) sociaal-economische bestel. Meer dan andere organisa- ties heeft zij een afgeleide functie. Zij is verbonden met de markt-economie en dus gebonden aan de factor kapitaal. Daarnaast is zij een 'satelliet' van een bepaald politiek systeem, in die zin, dat zij zo'n systeem steunt of erdoor wordt gebruikt" 7).

Tot deze en menig soortgelijke konklusie komt dr. Jonkergouw mede aan de hand van uitspraken van mensen uit de vakbeweging zélf. Zo citeert hij b.v. met instemming het woord van de toonaangevende Amerikaanse vakbonds- leider David Dubinsky: *"Trade Unionism needs capitalism like a fish needs water"* ("De vakbeweging heeft het kapitalisme nodig zoals een vis het wa- ter nodig heeft") 8). En eveneens met instemming deelt hij vervolgens mee, dat de Amerikaanse socioloog Wright Mills aan die uitspraak toevoegde, dat *"vakbonden en private eigendom delen zijn van hetzelfde systeem"* 9).

Dr. Jonkergouw schrijft voorts:

"Het onderhandelingsmonopolie van de erkende vakbeweging en de samenwerking met ondernemers- en staatsmacht leidt feitelijk tot disciplineren van de eigen achterban. Als werknemer is hij ver- vreemd van de productiemiddelen, als vakbondslid bovendien van zijn protestmiddelen" 10).

De moderne vakbeweging wordt gedefinieerd als een

"sociale ANWB, waar leden zich individueel verzekeren tegen de gevolgen van conflicten met hun broodheer.... zeggenschap over doelen, beleid en werkwijze van de organisatie en haar leiding is een formele aangelegenheid. Dit geldt voor de vakbonden en als gevolg van de getrapte representatie nog in meerdere mate voor de vakcentrales" 11).

Groenevelt schijnt van deze en dergelijke definities van dr. Jonker-

7) Jonkergouw, proefschrift, blz. 498.

8) Idem, blz. 497. Het betreft hier een vakbondsleider van wie Arie Groenevelt ongetwijfeld terstond verklaren zal, dat hij van vakbondszaken geen flauw benul heeft en niets dan onzin praat.

9) Jonkergouw, proefschrift, blz. 497.

10) Idem, proefschrift, blz. 503.

11) Idem, blz. 503/504.

gouw niet de minste weet gehad te hebben toen hij met hem in "De Rooie Haan" de degens kruiste. Anders zou hij zich er wel voor hebben gewacht om inzake de beleidsvorming in de vakbeweging een zuiver *f o r m e e l* redering af te steken, waarmee de zienswijze van zijn opponent nog eens extra werd onderstreept. *"Het beleid van een vakbond wordt door het kongres vastgesteld"*, zei Groenevelt. *"Het beleid is een zaak van de hele bond. Zo werkt dat."*

Zo werkt dat op papier, zou dr. Jonkergouw hem hebben kunnen toevoegen. Alleen 't blote feit reeds, dat een aantal jaren geleden de zogenaamde Maatschappij Kritische Vakbeweging de eis stelde, dat de leden van de vakbeweging *"baas in eigen bond"* dienden te zijn, bewijst dat de *w e r - k e l i j k e* gang van zaken volstrekt tegengesteld was aan de *f o r m e l e*. En die Maatschappij Kritische Vakbeweging bestond bepaald niet uit figuren die men als vreemdeling in Jeruzalem kon beschouwen. Er zaten personen in die hun sporen in de vakbeweging hadden verdiend, zoals Jaap van der Doef, Cees Schelling, J. Stekelenburg (die nog maar kort geleden kandidaat voor het voorzitterschap van de Industriebond was) en Poppe, die - naar wij zojuist gezien hebben - bepaald wel wist dat de arbeiders zélf over het bondsbeleid geen donder te vertellen hebben 12).

Maar om terug te keren naar het proefschrift van dr. Jonkergouw, het is niet alleen belangwekkend vanwege zijn kijk op de vakbeweging, die in menig opzicht overeenkomt met de onze en met die welke vele tientallen jaren lang reeds door critici van de *"oude arbeidersbeweging"* wordt verkondigd. Het verdient al evenzeer de aandacht doordat de auteur zich geen knollen voor citroenen laat verkopen voor wat betreft het karakter van de huidige maatschappij.

De kapitalistische economische orde, zo betoogt Jonkergouw

"is naar zijn aard niet veranderd. Arbeid heeft nog steeds de status van loonarbeid en wordt nog steeds verhandeld op een arbeidsmarkt..... de relatie werkgever-werknemer is naar zijn aard nog niet gewijzigd...." 13).

Beide standpunten - dat omtrent de vakbeweging en dat omtrent het karakter van de bestaande maatschappelijke orde - worden door dr. Jonkergouw uitvoerig beredeneerd en vanuit diverse invalshoeken belicht. Vanzelfsprekend kunnen wij zijn uiteenzettingen hier niet tot in details volgen. Wij moeten ermee volstaan enkele, voor zijn inzichten karakteristieke, uitspraken te citeren:

"De vakbeweging ontwikkelde zich van nauwelijks gedulde emancipatiebeweging tot onderhandelingspartner die op diverse niveaus haar partij meeblaast in de centrale besluitvormingsstructuur van de samenleving" (blz. 497).... *Het strijdtoneel heeft zich verplaatst van de fabriek naar de conferentietafel, van strijdorgaan werd de vakbeweging overlegorgaan en instrument voor het behoud van de sociale vrede"* (blz. 500).... *"Een op arbeidsvrede*

12) En uiteraard zal Arie Groenevelt niet aarzelen om te beweren dat al deze vakbondsbestuurders, Poppe en Stekelenburg inclusief, geen flauw benul van vakbewegingszaken hebben en niet weten waar ze over praten.

13) Jonkergouw, proefschrift, blz. 494.

gericht beleid bracht een verzakelijking van het overleg met zich mee.... Daardoor werd het economisch-politieke systeem gehandhaafd en verder uitgebouwd. Als gevolg van het in toenemende mate- technisch-administratieve karakter van regeren en sociaal-economisch besturen, waste het vakbondsapparaat aan, vanzelfstandigde het zich, bureaucratiseerde het en werden de leden naar een ondergeschikte positie geschoven" (blz. 501).... "In zijn structuur ging de vakbeweging sterk lijken op die van de tegenstanders, namelijk oligarchisch-autoritair en centralistisch, opdat de door de leiding met andere elites aan de top gemaakte afspraken ook aan de basis konden worden nagekomen" (blz. 502) 14).

Zoals uit de titel van Jonkergouws proefschrift al kan worden afgeleid spitst hij z'n analyse toe op de ontwikkeling in de aard van het vakbondsleiderschap. Hij onderzoekt haar tegen de achtergrond van de ontwikkeling van de vakbeweging zelf. Bij dat onderzoek heeft hij over de periode tussen 1906 (oprichting van het NVV)/1909 (oprichting van NKV en CNV) en het jaar 1979 alle carrières nagegaan van de gesalarieerde bestuursleden der drie Nederlandse vakcentrales. Deze tijdrovende speurtocht door de vakbondsarchieven voerde hem tot diverse konklusies, waarvan de belangrijkste deze was, dat *"een technocratisch apparaat tot een technocratisch bestuur leidt en dat een dergelijk bestuur steeds beter uitwisselbaar is met de elite van overheid en bedrijfsleven"*.

Karakteristieke uitspraken van dr. Jonkergouw omtrent het leiderschap van de vakbeweging zijn onder meer de volgende:

"Hoewel er een verschil in machtsbasis is, is de taal van de vakbondsleider steeds meer dezelfde geworden als die van zijn maatschappelijke tegenvoeter, de manager" (blz. 506).... *"De primaire oriëntatie van de leiders is er één op instandhouding en uitbouw van de eigen organisatie, inclus de eigen positie daarbin-*

-
- 14) Jonkergouw spreekt op verscheidene plaatsen over het oligarchisch karakter van de vakbeweging. Telkens werden we dan onwillekeurig herinnerd aan de in 1952 verschenen studie van de jonge Amerikaanse socioloog Joseph Goldstein over de Britse vakbonden in 't algemeen en de Transport and General Workers Union in het bijzonder (titel: *"The Government of British Trade Unions"*). Ook zijn konklusie namelijk luidde, dat de genoemde bond - en de vakbeweging in het algemeen - niet anders kan worden gezien dan als een *oligarchie* in ieder opzicht. Als pikante bijzonderheid zij hieraan toegevoegd dat Goldstein door de sekretaris-generaal van de TGWU werd aangevallen op soortgelijke wijze als Jonkergouw werd aangevallen door Groenevelt: Goldstein zou de feiten die ter beschikking werden gesteld verkeerd begrepen hebben of hun betekenis niet hebben verstaan. Als Groenevelt een leidende functie in de Britse transportarbeidersbond zou hebben bekleed, dan zou hij uiteraard te kennen hebben gegeven dat Goldstein geen flauw benul van vakbewegingszaken had en kennelijk niet wist waar hij over sprak.

nen" (blz. 506).... "Het type leiderschap paste zich aan bij de ontwikkeling van de organisatie" (blz. 507).... "Wie organisatie zegt, zegt carrière.... Het pionier-leiderschap van het eerste uur is gaandeweg.... vervangen door het technocratisch leiderschap van een log professioneel bureaucratisch apparaat.... Een leiderschap dat deel uitmaakt van een carrièrepatroon, waar alleen functionarissen uit het eigen apparaat of uit de aangesloten bonden deelachtig aan kunnen zijn. Een organisatie die zo zeer is ingevlochten in een complex netwerk van organisaties in het heersende maatschappelijk bestel staat onder de aanpassingsdruk daarvan en neemt welhaast ongemerkt de kenmerken van die andere organisaties over. Deze tendens heeft ook consequenties voor de aard en de kenmerken van het leiderschap. Zo zal baan-tjesjagerij, carriërisme en conformisme eerder regel dan uitzondering zijn" (blz. 507).... "het type vakbondsleider heeft zich ontwikkeld van de handarbeider-autodidact-alles-kunner en -doener naar de (soms universitair) geschoolde specialist. Zijn arbeidsloopbaan in loondienst buiten de vakbeweging is doorgaans zeer kort en in een toenemend aantal gevallen geheel afwezig.... strijdervaring is minder belangrijk dan technisch relevante onderhandelingskennis. Men wordt generaal zonder ooit soldaat te zijn geweest" (blz. 508).

Niet alleen Jonkergouws kijk op de vakbeweging als zodanig komt in menig opzicht met de onze overeen, maar ook - men zal het hebben gekonstateerd - zijn kijk op het vakbondsleiderschap en op de leiders. Niettemin bestaan er tussen de opvattingen van Jonkergouw en die van ons verschillen.

Jonkergouw - het blijkt wederom ook uit de titel van zijn studie - ziet het zó, dat de vakbeweging is begonnen als vijand van de kapitalistische orde, in die orde is binnengedrongen (vandaar dat hij haal als "in-dringer" definieert) en vervolgens in de kapitalistische maatschappij is "geïntegreerd", met de bestaande orde is vergroeid. Van deze "integratie" spreekt hij op vele plaatsen in zijn geschrift.

Onze zienswijze is een andere. Wij menen, dat de vakbeweging van haar prille begin af een onderdeel van het kapitalistische systeem is geweest en dat er derhalve van een l a t e r e ingroei in dat systeem geen sprake kan zijn geweest. Precies zoals zich i n de gevestigde economische orde veranderingen hebben voltrokken waarvan Jonkergouw met nadruk vaststelt dat zij niet tot een verandering v a n die orde hebben geleid 15), hebben ook de onderlinge betrekkingen tussen de vakbeweging en de kapitalistische maatschappij veranderingen ondergaan die allerminst een p r i n c i p i ë l e verandering teweeg brachten. De vakbeweging is niet van vijand tot bondgenoot geworden, zij is van 't begin af bondgenoot g e w e e s t. Dat, om geen andere reden dan die welke door Jonkergouw zelf wordt aangegeven, namelijk dat de vakbeweging (als verkoopcentrale van de waar arbeidskracht) "verbonden is met de markt-economie en dus aan de factor kapitaal gebonden is". Het is deze verbinding die geleid heeft tot een praktijk die voor wat Groot-Brittannië betreft door het echtpaar Web 1)treffend gekarakteriseerd is met de term "industriële diplomatie" en die Th. Rothstein, een andere historicus van de Britse arbeidersbeweging, niet minder tref-

15) Jonkergouw, proefschrift, blz. 493.

fend "de praktijk van het pakteren" heeft genoemd. Maar het is geen nieuwe praktijk die op een gegeven moment in de plaats van een vroegere praktijk zou zijn getreden.

Vanaf haar ontstaan vervult de vakbeweging voor het kapitaal een onmisbare rol. Naarmate het kapitalisme zich ontplooit, zich als produktiewijze ontwikkelt, springt dat feit hoe langer hoe meer in het oog. Dáárdoor doet zich de s c h i j n van een "integratie" voor: de achter de vakbonds m y t h e angstvallig verborgen onderlinge betrekkingen tussen de vakbeweging en de kapitalistische maatschappij werden eerst langzamerhand geheel duidelijk, wat overigens niet wil zeggen, dat zij aanvankelijk ook voor scherpe waarnemers volstrekt ónduidelijk zouden zijn geweest. Tegen het einde van de 19e eeuw schrijft de Britse historicus William Lecky, dat "de grootste, rijkste en best georganiseerde vakbonden er veel toe hebben bijgedragen om het aantal arbeidskonflikten te doen afnemen." Omtrent dezelfde tijd konstateert het echtpaar Webb, dat sedert de vakverenigingen (in Engeland) tot een normaal verschijnsel zijn geworden de arbeidsonrust is verminderd. Het is het zichtbare teken van de door de bonden te vervullen en vervulde functie op de arbeidsmarkt.

Het optreden van de vakbeweging elders is dienovereenkomstig. Ruim driekwart eeuw nadat in Engeland de in 1825 legaal verklaarde Trade Unions een eind hebben gemaakt aan 't spontane en zelfstandige proletarische verzet uit de voorbije periode 16), keert de vakbeweging in Nederland zich tegen wat zij noemt "de stakingsgymnastiek" van een vorige generatie. Het één en het ander vloeit voort uit één en dezelfde oorzaak, die moet worden gezocht in het w e z e n van de vakbeweging.

Als iemand ons zou vragen of dr. Jonkergouw in zijn proefschrift tot datgene wat wij als het w e z e n van de vakbeweging beschouwen (haar functie ten behoeve van de arbeidsmarkt binnen de kapitalistische produktiewijze) nu wel of niet is doorgedrongen, dan zouden wij moeite hebben met het antwoord. Het zou in zekere zin, vanwege sommige van zijn uitspraken, bevestigend moeten luiden, anderzijds echter - gezien zijn opvatting omtrent haar "integratie" - zonder enige aarzeling ontkennend. Zeker, ook dr. Jonkergouw is het niet ontgaan, dat de praktijk van de eerste leiders van het NVV nauwelijks verschilde van die der latere 17), maar dat is voor hem toch geen reden om vraagtekens bij de zogenaamde integratie te plaatsen, geen reden om zich af te vragen of er wel van een "ingroei" van deze vakcentrale in de burgerlijke maatschappij kan worden gesproken.

Het niet onbelangrijke geschilpunt dat wij hier signaleren is bepalend voor alle andere - in zeker opzicht afgeleide - geschilpunten tussen dr. Jonkergouw en ons. Als hij het b.v. heeft over de toekomst van de vakbeweging en stelt, dat zij waarschijnlijk zal kiezen voor een strikte, overwegend materiële, individuele belangenbehartiging, alleen voor de ei-

16) De betekenis van het op de basis van de burgerlijke samenleving opererende Britse vakverenigingswezen voor het herstel en de handhaving van de arbeidrust is o.a. in het licht gesteld door E.P. Thompson ("The Making of the English Working Class") en door de Amerikanen John en Paula Zerzan ("Who killed Ned Ludd?" in Nederlandse vertaling zowel verschenen in "Daad en Gedachte" als in "Internationale Korrespondentie").

17) Jonkergouw, proefschrift, blz. 493.

gen leden en zonder maatschappij-kritische pretenties, dan lijkt het op het eerste gezicht alsof hij bepaalde sociale wetmatigheden formuleert. Maar zo is het niet, ook al gaat het hier om een ontwikkeling die ten dele - bij de Industriebond bijvoorbeeld en bij de Bouw- en Houtbonden - al enige mate zichtbaar is. Dr. Jonkergouw gelooft kennelijk in een vrije keuze. Dat bleek niet alleen uit enkele van zijn opmerkingen in het genoemde radioprogramma van de Vara, 't bleek al evenzeer uit hetgeen hij, blijkens een verslag in "De Volkskrant" van 26 mei en een beschouwing in "De Onderneming" van 11 juni j.l. - naar voren bracht tijdens een in Utrecht aan de vooravond van zijn promotie gehouden perskonferentie. Dáár namelijk betoogde hij, dat de vakbeweging, indien zij haar eigen graf niet wilde graven, zich eventueel ook zou kunnen ontwikkelen tot een beweging die zich richt op zelfbestuur en zelfhulp in de bedrijven, met een bevlogen alternatief leiderschap van korte duur, waarvoor dan een type als Lech Wale-sa ideaal zou zijn.

Met een dergelijke opmerking bewijst dr. Jonkergouw, dat hij - anders dan wij - Wale-sa niet beschouwt als de exponent van een organisatie, die in Polen als de bondgenoot en de steunpilaar van de bestaande (staatskapitalistische) economische orde optreedt, niet als de leider van een vakbeweging, die als vakbeweging niet wezenlijk verschilt van de vakbeweging in het westen.

Dr. Jonkergouw is een idealist. Hij heeft het (in zijn vierde stelling) over

"een historische fout van de vakbondsleiding om de beginselen van de arbeidersbeweging en de belangen van het vakbondsapparaat te vereenzelvigen, de laatste te laten prevaleren boven de eerste en bijgevolg de versterking van het apparaat zonder meer voor te stellen als een versterking van de beginselen."

Naar onze opvatting gaat het hier niet om een historische fout, maar om een historische onvermijdelijkheid. Doordat enerzijds de vakbeweging - zoals Jonkergouw zelf konstateert - als reactie op de uitwassen van de ondernemingsgewijze produktie ontstond, anderzijds met de kapitalistische produktie onlosmakelijk verbonden is, moest zij de belangen van de arbeidende klasse wel met de belangen van het vakbewegingsapparaat vereenzelvigen, mede omdat deze vereenzelviging (de vakbewegingsmythe) de voorwaarde vormde voor haar functioneren.

Fouten kunnen hersteld worden; onvermijdelijkheden dient men te accepteren. Zulk een aanvaarding echter staat lijnrecht tegenover iedere gedachte aan een mogelijke vernieuwing van de vakbeweging, zoals die destijds door de Maatschappij Kritische Vakbeweging werd gehuldigd en nu kennelijk toch ook weer door dr. Jonkergouw wordt aangehangen. Als hij het bijvoorbeeld heeft over

"het ontstaan van arbeidersprotest buiten de institutionele kanalen om, een beweging die zich meer zou moeten richten op zelfbestuur in de bedrijven", enz.

dan heeft hij het niet over de zich aandienende beweging van de arbeiders zelf, los van en tegenover de oude "arbeidersbeweging", die haar werkelijk karakter niet langer kan verbergen, maar dan schildert hij wat naar zijn inzicht de inhoud van een vernieuwde vakbeweging zou moeten zijn.

Dit laatste is geheel in overeenstemming met zijn opvatting, dat de *"invloed van sociale bewegingen in het maatschappelijk krachtenveld niet zozeer bepaald wordt door haar ledental alswel door de m o t i v a t i e van haar leden"* (Stelling VII, spatiëring van ons).

Onze opvatting is deze, dat het juist niet om de m o t i v a t i e gaat, noch om dat wat de mensen w i l l e n , maar om sociale wetmatigheden. Vandaar dat wij dan ook moeite hebben met de tweede stelling van dr. Jonkergouw:

"Wie de huidige economische orde wil vervangen door een socialistische, zal tegen de erkende vakbeweging ten strijde moeten trekken."

Ons bezwaar, dat zal duidelijk zijn, spruit n i e t daaruit voort, dat wij de erkende vakbeweging beschouwen als een voor het socialisme ijverende instelling of organisatie. Wij beschouwen echter het socialisme niet als een zaak van het menselijk w i l l e n . Niet zij die het socialisme w i l l e n zijn de doodgravers van de bestaande economische orde, maar de arbeiders die voor hun belangen vechten. Bij de strijd voor hun belangen vinden de arbeiders hoe langer hoe meer de vakbeweging tegenover zich als een hun vijandige macht. Ze zien zich gedwongen hun eigen boontjes te doppen, zélf te handelen en zélf beslissingen te nemen. Het is volstrekt niet iets wat zij willen, het is iets waartoe zij zich genoodzaakt zien. En niet zodra gaan zij daartoe over of zij zijn bezig de huidige maatschappelijke verhoudingen om te wentelen, of zij zich daar nu rekenschap van geven of niet.

De botsing waarvan wij hier spreken dankt haar ontstaan niet aan socialistische idealen, maar aan kapitalistische tegenstellingen. Het is al-lerminst een botsing waarvan wij (misschien) morgen of overmorgen getuige zullen zijn, vooropgesteld dat de mensen voldoende "gemotiveerd" zijn; het is een botsing die iedereen thans kan waarnemen, die ogen heeft om te zien.

Dr. Jonkergouw gebruikt ongetwijfeld zijn ogen goed. Hij ziet scherp wat de vakbeweging i s , hij ziet ook wat zij, tot het afwerpen van overbodige en hinderlijke franje genoopt, zal w o r d e n . Het verschil tussen hem en ons bestaat hieruit, dat hij aan deze scherpe analyse nog datgene toevoegt wat de vakbeweging volgens hem zou m o e t e n worden.

Dr. Jonkergouw's proefschrift is gepresenteerd als *"een doorbraak in de traditionele vakbonds-sociologie in Nederland"*. Als daarmee bedoeld is, dat hij nieuwe wegen heeft ingeslagen en dingen ontdekt heeft die andere onderzoekers vóór hem niet ontdekt hebben, dan moeten wij dat met klem tegenspreken. Het wezenlijke karakter van de vakbeweging werd in Engeland al in de jaren '80 van de v o r i g e eeuw zeer duidelijk en kernachtig beschreven en sindsdien is er in vrijwel alle moderne industrielanden een vloed aan literatuur verschenen, waarin op het bondgenootschap van kapitalisme en vakbeweging een even helder licht geworpen wordt. Aan de verdienste van dr. Jonkergouw het allemaal nog eens goed op een rijtje te hebben gezet doet dat natuurlijk niet het minste af.

Dr. Jonkergouw koesterde de verwachting *"dat zijn proefschrift de discussie zal oproepen die in zijn ogen hard nodig is om de arbeidersbeweging weer een sprong vooruit te doen gaan."* Daaromtrent konstateren wij, dat het de reële botsing tussen de arbeiders enerzijds, ondernemerdom, vakbewe-

ging en staat anderzijds is, die de arbeidersbeweging vooruit brengt, soms met een sprong, soms zó langzaam dat het nauwelijks te konstateren valt. En de vooruitgang bestaat hierin dat de *arbeidersbeweging* nu eens zichtbaar, dan weer bijkans onzichtbaar, plaats maakt door de *beweging der arbeiders*. Maar deze ontwikkeling komt niet door de discussie over een proefschrift of wat voor boek dan ook tot stand. Natuurlijk hebben geschriften hun betekenis. Maar het zijn niet geschriften die maatschappelijke veranderingen tot stand brengen, maar maatschappelijke veranderingen, die hun weerslag vinden in geschriften.

De arbeidersbeweging, zeiden wij, zal plaats maken voor de beweging der arbeiders, de beweging wel te verstaan van de arbeiders zélf, een beweging die zich naast en in voortdurende strijd met de oude beweging zal ontwikkelen. Die oude beweging is in feite geen arbeidersbeweging, zij misbruikt alleen maar die naam. Ook dát ziet dr. Jonkergouw 18). Inderdaad: Theo is werkelijk zo gek nog niet. Maar juist daarom vallen zijn idealistische ontsparingen des te sterker op.

Om een laatste voorbeeld daarvan te noemen: hij wijst er o.i. volkomen terecht op, dat mensen als Lanser van 't CNV en Wijkstra van het voormalige NVV in de toekomst steeds minder uitzonderingen zullen zijn en dat vakbondsbestuurders steeds beter uitwisselbaar zullen blijken met de elite van overheid en bedrijfsleven. Daar hebben wij niets op af te dingen. Ook over de vraag hoe of dat komt verschillen wij niet met dr. Jonkergouw van mening: de vakbeweging is een organisatie die in niets verschilt van het één of andere bedrijf en soortgelijke organisaties brengen een soortgelijk type leiders voort. Maar, maar..... Aan zijn - eerder reeds geciteerde - opvatting, dat *een technocratisch apparaat tot een technocratisch bestuur leidt*, voegt dr. Jonkergouw toe, dat er ook van een omgekeerde ontwikkeling sprake is. Dat wil zoveel zeggen als dat niet slechts de vakbeweging haar bestuurders maakt, maar de bestuurders ook de vakbeweging maken. De konsekwentie daarvan is, dat andere bestuurders een andere vakbeweging maken. En ja, dat komt er dan weer op neer, dat met bijvoorbeeld *"bevlogen"* of *"gemotiveerde"* leiders (precies: zoals Walesa, of liever gezegd van het soort waarvoor men Walesa houdt) de arbeidersbeweging - wat men daaronder ook mag verstaan - *een sprong vooruit* zou kunnen maken. Het is een wijdverbreide illusie 19), die o.a. uitstekend te ontmaskeren valt met.... de analyses van dr. Jonkergouw.

Voor die analyses, het zij nadrukkelijk opgemerkt, hebben wij veel bewondering en respect. Zij getuigen van een oordeel omtrent de maatschappelijke werkelijkheid, dat men bij de meeste intellectuelen tevergeefs zal

18) Jonkergouw, proefschrift, blz. 503.

19) Deze illusie heeft er toe geleid, dat op een gegeven ogenblik een aantal Britse dokwerkers, ontevreden met de praktijken van de grote transportarbeidersbond, een nieuwe vakbond stichtte met nieuwe leiders, die het wel beter zouden doen. Iets dergelijks deden de stakende glaswerkers van Pilkington in St. Helens, die in het voorjaar van 1970 uit de General and Municipal Workers Union van Lord Cooper traden en gezamenlijk de nieuwe Glassworkers' Union oprichtten. De even korte als trieste ervaring met beide nieuwe organisaties vormt een bevestiging van Jonkergouws analyse.

zoeken. Maar zoals reeds gezegd: hier en daar laat de werkelijkheidszin van dr. Jonkergouw hem plotseling in de steek. Na in zijn proefschrift vele bladzijden lang een indringend beeld van de technocratische en bureaucratische vakbondsbestuurder te hebben geschetst, verklaart hij opeens in één van zijn stellingen:

"het te betreuren is dat vakbondsleiders in ons land geen autobiografieën schrijven."

De verzuchting zal wel zijn opgeweld bij het zich verdiepen in de memoires van buitenlandse vakbondsleiders, zoals b.v. Bill Haywood of Samuel Gompers. Maar die behoren tot een pioniersgeneratie en die generatie kon zich nog de luxe van zelfmisleiding permitteren, al liegen Gompers' herinneringen er niet om. Voor Nederlandse pioniers geldt in beginsel hetzelfde, maar door allerlei omstandigheden heeft hun veelal de tijd ontbroken. Latere generaties van bestuurders stellen - ook in het buitenland - hun leven doorgaans niet te boek. Ze kijken wel uit. Anders dan de mannen van het eerste uur, weten ze nauwkeurig wat ze doen en ze passen er wel voor op dat 't publiek en dus hun achterban aan de neus te hangen. Gelooft Jonkergouw werkelijk dat hij ooit op een goede dag in de één of andere keurige band van de n.v. "De Arbeiderspers" zou kunnen lezen....

.... Ze noemden me Barricaden-Arie, omdat ik ooit "tot op de barricaden" tot de jongens had geroepen. Maar ik hoopte in mijn hart natuurlijk dat het er niet van zou komen en ik was natuurlijk al-lerminst ongelukkig toen ik door mr. Stheeman, de president van de Amsterdamse rechtbank werd gered, doordat hij de stakingen regelrecht verbood....

of dat er in hetzelfde boek een hoofdstuk met de titel *Het Paasbestand* zou prijken? Kom nou Theo. Ze kijken wel uit.

=====

I n g e z o n d e n

Z I E K Z I J N D O E T G E E N P I J N

Van verschillende kanten wordt het ziekteverzuim als een strijdmiddel getypeerd. Zo ook in de brochure *"Arbeidersstrijd in de Rotterdamse haven 1960-1980"* 1). In deze brochure valt altijd wel een lichtpuntje te ontdekken als er geen "openlijke strijd" is. Er wordt gewoon op een andere manier gestreden, volgens de schrijfster, dus wees gerust: de havenarbeiders blijven steeds even fel. Of ze nu staken dan wel ziek zijn, die mannen blijven fanatiek. Ze weten gewoon van geen ophouden. Kortom de Rotterdamse haven bruist van ziek zijn en verzet.

Hoe komt men nu tot zo'n theorie? Uit teleurstelling, als het een tijdje gewoon duf aan het verzetsfront is? Ik weet het niet, maar ik word

1) Bedoeld wordt de doctoraalscriptie van Yvonne Heygele die wij enige tijd geleden uitvoerig in "Daad en Gedachte" hebben besproken en die onlangs - bij de Rotterdamse uitgeverij Oerlemans - ook in boekvorm is verschenen.

er ziek van. Wat ik wel weet is, dat "ziek vieren" als strijdvorm mij erg vreemd voorkomt.

Natuurlijk is het zo, dat ziek zijn de baas een heleboel kost en dat het voortdurend een probleem is voor de kapitalisten hoe je dat verzuim terugdringt. Dus tot zo ver kan ik erin meegaan, dat ziek zijn van de arbeiders geen pretje voor de baas is. Maar dat arbeiders dat ziek vieren als verzet gebruiken is te dol.

Ziek vieren is in de meeste gevallen gewoon baaldagen opnemen. En die neem je op als de sfeer in de ploeg slecht is, het werk zwaar of het weer slecht. Als de sfeer in de ploeg goed is, zodat je met elkaar kunt lachen en knokken, dan neemt bijna niemand baaldagen op. Als er van die kleine akkevietjes over ploegensterkte of veiligheid zijn en een ploeg pikt die dingen niet, dan geeft dat een kik en een verbondenheid. Dat verzet werkt stimulerend en iedereen heeft het naar de zin.

Zoiets is ook werkelijk verzet waar iedereen actief bij betrokken is en wat net zo belangrijk is als een staking. En het is ook vaak het enige dat mensen nog lol in hun werk geeft. Want in de balen zitten of fittings op een containerboot sjouwen is nou niet bepaald boeiend en er komt zeker geen vakmanschap aan te pas, dat bevrediging geeft. Je gaat moe naar huis en de volgende dag kom je weer ongeschoren met de pest in je lijf terug. Collegialiteit, humor en strijdbaarheid zijn dan juist de dingen die het werk aantrekkelijk houden. Maar als een ploeg uit elkaar gegooid wordt of binnen de ploeg zit je elkaar het leven zuur te maken, dan kun je vaak niets meer doen dan stom werken, elke dag door, en je natuurlijk blauw ergeren. En dan is ziek vieren een hemels ding om uit de sleur te komen.

Kortom: ziek vieren is je terugtrekken omdat je vaak niks meer kan. Bij bedrijfssluitingen zie je dan ook vaak, dat de maanden die eraan voorafgaan iedereen het er duchtig van neemt.

Overigens wil ik niet zeggen, dat je ziek melden geen strijdvorm kan zijn, in enkele gevallen. Het gebeurt wel eens dat iemand ontzettend belazerd wordt en zich dan plotseling, tijdens het werk, ziek meldt. Dan is het voor iedereen ook duidelijk waarom, en dat kan ook succes hebben, want hoe vind je zo gauw een plaatsvervanger? Dat is dan één van de zeldzame vormen, waarin ziek zijn een strijdvorm is en als verzet kan worden aange-merkt.

Waarom is deze discussie nu zo belangrijk? Volgens mij om een beter inzicht te krijgen hoe de zaken er voor staan. Al die dagelijkse, vaak kleine knokpartijen zijn vaak van groter betekenis dan grote stakingen. Want door dat dagelijks verzet hou je je werk nog dragelijk. Ik kan me dan ook niet aan de indruk onttrekken, dat in de staking van 1979 de bedrijven die het felst waren, zoals Pakhoed, in feite de bedrijven waren die daarvoor het meest a-sociaal waren. Asociaal, omdat de mensen daar dingen toelieten als combifuncties, onderbemand en onveilig werken en klaar, naar huis. Daar was in feite minder dagelijks verzet, zodat die mensen het sterkste afreageerden om daarna alles weer te slikken.

Ziek vieren geeft in zo'n geval geen oplossing. Sterker nog: de onderlinge band wordt nog losser doordat je mensen vaak lange tijd niet meer ziet en degene die er weer is opnieuw moet wennen aan de ploeg en aan het werk. En zo'n lossere band is uiteindelijk voor baassie het beste want dan kan hij nog meer mensen tegen elkaar uitspelen.

EEN HAVENARBEIDER

N I C A R A G U A , E E N T E K E N A A N D E W A N D

Bepaalde gebeurtenissen, die verband houden met de ontwikkeling van de Sandinistische revolutie in Nicaragua vormen een teken aan de wand voor al diegenen die deze omwenteling voor een socialistische omwenteling houden, voor al diegenen die maar al te gemakkelijk en kritiekloos nationale bevrijdingsbewegingen in de Derde Wereld in 't algemeen en in Latijns Amerika in het bijzonder op één lijn plegen te stellen met de strijd van de arbeiders in de moderne westerse industrielanden.

Voor zover revolutionaire bewegingen in landen, waar het kapitalisme nog op geen stukken na de heersende produktiewijze is geworden, succesvol zijn en de overwinning aan "het volk" brengen, gaat het daarbij vrijwel steeds om een "volk" waarbinnen de tegenstelling tussen de burgerij en de arbeidersklasse nog niet of nog maar nauwelijks zichtbaar is geworden en niet de allesbeheersende faktor bij het maatschappelijk gebeuren. In een dergelijke omwenteling halen de arbeiders de kastanjes uit het vuur, staan zij in de eerste gelederen, maar voeren zij een totaal andere strijd dan de arbeiders in de landen waar het kapitalisme al geruime tijd tot bloei is gekomen.

De revoluties in Latijns-Amerika zijn tot dusver zonder uitzondering burgerlijke revoluties geweest, dat geldt voor Cuba en voor Bolivia, voor Mexico en welke staat in dit gebied ook. De direkt betrokkenen mogen nog zoveel over "socialisme" praten als zij willen, west-europese of oost-europese voorhoedegroepen of -partijen mogen de regiems die er zijn gevormd de hemel inprijzen, dat alles verandert niets aan het feit, dat de arbeiders aldaar niet meer (maar ook niet minder) bevochten hebben dan de kapitalistische of staatskapitalistische verhoudingen waarbinnen hun eigen strijd tegen het kapitalistische ondernemersdom eerst kan worden uitgevochten.

Degenen die - om welke reden dan ook - geloven aan socialistische mogelijkheden in een situatie die als vóór-kapitalistisch, feodaal of half-feodaal kan worden aangemerkt, die staan hetzij de grootst mogelijke desillusies te wachten ofwel zij lopen het risico het kapitalisme zoals zich dat in bepaalde vormen in zo'n land ontwikkelt, als socialisme aan de man te gaan brengen. De laatste variant heeft zich niet weinig keren voorgedaan: in Oost-Europa, in China, in Cuba en noem maar op. Ook het staatskapitalisme, dat zich na de Sandinistische revolutie in Nicaragua begint af te tekenen dient zich als "socialisme" aan of wordt als zodanig aangediend. Maar iemand als de Sandinist *Edén Pastoras*, die vorig jaar Nicaragua heeft verlaten, omdat de revolutie niet dát tot stand bracht wat hij ervan verwachtte, die vond dat ze *"halverwege bleef staan"*, is er een levend bewijs van, dat revoluties niet verder kunnen springen dan hun polsstok lang is. Hij is eerlijk genoeg om ronduit zijn protest te laten horen tegen de nieuwe heersende klasse die hij zich in het land ziet installeren, hij is naïef genoeg om te menen, dat het anders had kunnen lopen. Het konflikt tussen de Sandinistische machthebbers in Managua en de Sandinistische opposant Pastoras is het type konflikt, dat zich in zowat alle burgerlijke revoluties heeft voorgedaan en het werpt juist dáárdoor een schril licht op de werkelijke betekenis van een - overigens even belangrijke als noodzakelijke - bevrijdingsstrijd.

=====